

Кўп асрлар аввал Германиядаги кичик Гамельн шаҳри атрофида бир ривоят тугилган. Кейин у халқ кўшигига айланиб, бутун Германия бўйлаб тарқалган, доимо халқ балладалари тўплamlарига киритилган. Болаликдан саксон, бавар, вестфал, тюрингиялик болалар гамгин тарих сатрларини ёдлаб олганлар:

Кўп асрлар аввал Германиядаги кичик Гамельн шаҳри атрофида бир ривоят тугилган. Кейин у халқ кўшигига айланиб, бутун Германия бўйлаб тарқалган, доимо халқ балладалари тўплamlарига киритилган. Болаликдан саксон, бавар, вестфал, тюрингиялик болалар гамгин тарих сатрларини ёдлаб олганлар:

Гамельнда катта ташвиш бор.
У ерда каламушлар жуда кўпайган.
Уйларда йўқотишлар саноксиз.
Магистрат кўркиб кетди...

Ва шу пайтда Гамельн кўчаларида, «шахар оталари» ва барча аҳолининг бахтига —

...тўсатдан сеҳргар — айёр фирибгар —

Ранг-баранг плащ кийиб келиб колди,

Ажойиб найда марш чалди

Ва каламушларни тўғридан-тўғри Везерга хайдади.

Аммо зикна ва хиёнаткор гамельн шаҳар кенгаши ваъдасини бузиб, каламушлардан куткаргани учун тўлашдан бош тортди. Шунда алданган найчи газабланиб, яна дудугини олди:

Ва шу захотиёк бу овозларга

Барча уйлардан болалар йигилди,

Ва нотаниш киши уларни гур-гур килиб

Везерга томон олиб кетди...

Мана шундай гамгин тарих. Бечора болалар чўкиб кетдилар. Ота-оналарга факат йиглаш колди, магистратга эса пулни тежаб колганидан хурсанд бўлиш. Лекин кўшиқда бу ҳақда энди айтилмайди.

Асрлар ўтди, кўз ёшлар куриди, ўша «айёрлик билан саклаб колинган» пуллар емиралиб, йўк бўлди, аммо бугунги Гамельнда, Ганновер яқинида жойлашган Куйи Саксония ерларида, Крисоловнинг шафкатсиз касоси хақида кўп нарсга эслатиб туради. Бу ерда «Крисолов уйи», «Сукунат кўчаси» бор — унда кадимдан мусика асбобларида чалиш тақикланган. Сўнгги уруш пайтида вайрон бўлган шаҳар соатлари тикланган: уларда кунига бир неча бор йигирма тўққиз кўнгирок жаранги остида найчи, болалар, каламушлар, шаҳар аҳли жонланади; уч каватли доира бўйлаб ёғоч хайкалчалар ҳаракатланиб, кадимий ривоят сахналари намоиш этилади.

Махаллий музейда эса сиз каламушлар — ўтмишда баъзан бутун ерларни кириб ташлаган бубон чумаси ташувчилари — билан курашиш осон иш бўлмаганини билиб оласиз. Шунинг учун ўрта аср шаҳарларида крисолов касби анча ҳурматга эга бўлган. Демак, Крисолов хақидаги ривоят эҳтимолки мутлақо ўйлаб топилган эмас. Албатта, гамельнлик ёвуз факат най овози билан болаларни Везер гирдобларига жалб қила олмас эди. Аммо, кўринадик, у қандайдир йўл билан болаларни алдаб, ҳалок қилган. Демак, кадимий ривоят асосида қандайдир хақиқий воқеа ётади...

Маълумки, дахшатли найчи-крисолов хақидаги биринчи расмий ёзма ёдгорлик куйидагича: «1284 йилда, — дейилади кадимий гамельн солномасида, — Иоанн ва Павел куни, июнь ойининг 26-кунида, ранг-баранг либос кийган найчи шаҳардан Гамельнда тугилган юз ўттиз болани Кальвария яқинидаги Коппен томон олиб чиқди, у ерда улар йўқолиб кетдилар».

Бу ёзувни афсона ўсиб чиққан ҳақиқат уруги деб ҳисоблайдилар. Бу ерда ҳали сеҳрли найнинг гайритабиий кучи хақида ҳеч нима айтилмаган. Боришди, боришди — эҳтимол, найчи яхши чалгандир, шунинг учун мусикасига ўйнаб кетгиси келгандир. Хўш, кейин болаларга нима бўлди? Ахир ёзувга қараганда, улар дарёга эмас, бутунлай бошқа томонга кетганлар.

Шунингдек, маълумки, илгари, XVI асргача, авлоддан-авлодга ўтиб келган ривоятда яна

икки мўъжиза билан омон колган бола хакида хикоя бўлган. Улар оркада колиб кетган, юришдан анча оркада колган, аммо кўришга улгурганлар:

...тош ёнбагирда очилди дарвоза —
Чукур, коронги гор гумбазлари.
Ва найчи ортидан очилган киришга
Ўйнаб-кулиб кириб кетди шўх халк.
Охиргилари горга кириб йўколгач,
Гранит эшиклар махкам ёпилди.

Мана нима деб хикоя килган болалар. Шунинг учун улардан бири тез орада кўр бўлиб колган, иккинчиси эса нутқдан махрум бўлган. Демак, ифлос куч уларга ҳам етиб келган. Бу сюжет бурилишини кандай тушуниш мумкин? Демак, болалар дарёда чўкиб кетмаган, балки горда халок бўлганлар? Бугун флейтистнинг шаҳар кўчалари бўйлаб болалар йўколган ўша чукурларгача борган аниқ йўли кўрсатилган буклетни сотиб олиш мумкин. Бориб ўша чукурларни кўриш мумкин. Аммо буклет ҳеч нарсани тушунтирмайди, факат кайд этади. Хўш, бу — хакикий воқеаами ёки ўйлаб топилганми?

Бунини турлича изоҳлайдилар. Айримлар Гамельндан болалар эмас, балки ёш жангчилар чиққан, улар Минден епископи кўшини билан тўкнашувда халок бўлган, деб хисоблайдилар. Аммо у жанг йигирма беш йил олдин, яъни 1259 йилда бўлган, унда ўттиз киши халок бўлган, юз ўттиз эмас.

Бошқалар эса ривоятда «болалар салиб юриши» катнашчилари халокати акс этган, деб ишонадилар, аммо у юриш 1212 йилда бўлган.

Учинчилар болаларни чума кирган, деб тахмин киладилар, аммо 1284 йилда бу касаллик эпидемияси кузатилмаган.

Тўртинчилар эса ўша даврда Европада «ракс психози» эпидемияси юрганини эсга оладилар — бу галати касалликда одамлар тийилмасдан раксга тушар, бу ҳол оммавий тус олар, раксчилар мукаддас Витт раксигидек титраб-какшар эдилар. Олим Мейнард, шу версия тарафдори, тарихда бу дарддан кўплаб одамлар халок бўлган ҳолатларни келтирган.

Бешинчилар жавобни XVI аср охирида бир бургомистр фармойиши билан Маркиткирхе черковида ўрнатилган витраждан кидирганлар. Витраж сакланиб колмаган, аммо унинг тавсифи колган. Унда майда болалар эмас, балки кандайдир ёлловчи томонидан бошка ерларга кўчишга кўндирилган ўсмирлар тасвирлангани айтилган. Уларга кейин нима бўлган? Бир версияга кўра, уларнинг барчаси денгиз саёхатида халок бўлган, иккинчисига кўра, Германиядан анча узок Шаркда пайдо бўлиб, ўша ерда яшаб колганлар.

Аммо бу версияларнинг ҳеч бири етарлича ишончли эмас. Ва ниҳоят, 1961 йилда немис олими Вальтраут Веллер хақиқат тубига етиб бориш вақти келди, деб қарор килди! Энг аввало фожиа жойини аниқлаш керак эди. Лекин бунини кандай қилиш мумкин, агар камида 750 йил ўтган бўлса? Хатто манзара ҳам ўзгарган, дарё ўзанлари силжиган, тепаликлар юмшаган. Демак, тарихий гувоҳликлар йўлидан бориш керак, улар деярли ўзгармайди.

Ривоятнинг энг қадимий вариантларида ҳам, келтирилган шаҳар солномасида ҳам каламушлар хақида ҳеч кандай тилга олиш йўқ. Факат Коппен тоғли худудида йўколган болалар хақида айтилади. Бу жойни топишга уринишган — Гамельн дарвозалари

ёнидаги тепаликлардан бирини ўша Коппен деб қабул қилишган. Аммо у ерда на штольнялар, на горлар, на қандайдир хавфли табиий «копконлар» топилмаган. Шунга қарамай, шу билан қаноатланишган. Ва ҳеч қимга муаммо ечимини бутунлай бошқа томондан излаш керак, деган фикр келмаган.

Аслида, нега бу Коппен — фожиа жойи — албатта шаҳар деворлари ёнида бўлиши керак? Ахир болалар унга қараб юришган ва анча узок юришган. Эслайсизми, кўрганларини изчил айтиб беришга қодир бўлган икки бола жуда қарчаб, орқада қолган? Демак, вазифа шундай: хусусиятлари бўйича болалар билан бахтсиз ходиса юз бериш эҳтимолини берувчи ва шу билан бирга — ҳозир ёки қадимда — Коппен деб аталган жойни топиш. Ва бахтсиз жой топилди.

Гамельндан 15 км узокликда, қоялар орасида маҳаллий аҳоли «Шайтон чуқури» деб атаган қоронги, ботқоқ чуқурлик бор. Бу ерга факат тор тоғ дараси орқали кириш мумкин. Чуқурлик ҳар томондан тик қоялар билан қопланган, тубида — тош бўлақлари, қулаган дарахт таналари, ер ботқоқ, қалин ўт билан қопланган. Ҳозир ҳам бу манзара қоронги кўринади, дейди Вальтраут Веллер, етти юз йил олдин эса бу жой бутунлай ҳалокатли бўлган. Демак, болалар учун жуда хавфли.

Яна шу қизик: яқин атрофдаги қишлоқ Коппенбрюгге (!) деб аталади, қадимда эса Коппенбург (!!!) деб номланган — бу ерда 1303 йилда қурилган қаср номи билан боғлиқ — ва ҳали-ҳамон у ерда илгари Шайтон чуқурида қандайдир одамлар ҳалок бўлгани ҳақида ривоят яшаб келади.

Шу билан ривоятда акс этган воқеалар бўлиб ўтган жойни энг катта эҳтимол билан аниқлашга имкон берган қидирувлар яқунланди. Энди гамельнлик болалар нима сабабдан ҳалок бўлганини ва нега шаҳардан шунча узокка чиқиб кетганини аниқлаш қолган эди.

Бугун, етти аср ўтгач, бу саволларга аниқ жавоб бериш қийин. Аммо мана олтинчи версия бор, у ҳозирги кунда энг ишончли ҳисобланади.

Қадимдан Шайтон чуқури атрофидаги тоғлар чўққиларида ёзги қуёш туриши байрамида оловлар ёқилган. Ва 1284 йил 26 июнда Гамельн ёшлари ва болалари бу ерга сайрга йўл олишган. Олдинда сарик-қизил қийимдаги қарнайчи кетган.

У бошини баланд тутарди.

Сочларининг ранги ёруғ эди,

Ёнокларини қорайтирган эди қуёш.

Ёш эмас, аммо ҳали қария ҳам эмас,

У қиличдек ингичка, қелишган эди.

Лабларида табассум ўйнар,

Қўқ қўзларида айёр бир нигоҳ

Баъзан устарадай ўткир эди...

Юриш Гамельн дарвозасидан чиқиб, ривоят ва солномаларда тилга олинган Кальвариенберг тоғини ортда қолдирди ва шарқ томон йўналди.

Узок йўл болаларни қарқатди. Улар жойга етганларида аллақачон қоронги тушган эди. Ана шу ерда, кўринадики, улар Шайтон чуқурининг ботқоғига тушиб қилишган. Эҳтимол, бунга ер қўчиши ҳам қўшилиб, фожиа қўламини янада оғирлаштирган. Юришдан орқада қолганлар, ривоятга қўра, рўй берган бахтсизлик ҳақида сўзлаб берганлар.

Қўрқинчли тасаввур: байрамни интиқлик билан қутган, унга шошган юздан ортик бола

Муаллиф:

20.01.2026 22:04 - Янгиланди 20.01.2026 22:14

кора боткокка гарк бўлар, тунда улар устида бу ерда-у у ерда кувнок оловчалар ёниб турганини кўрар эдилар... Албатта, бундай воқеа одамлар хотирасида узок сакланиб қолиши керак эди.

Вальтраут Веллернинг фикрича, бу гипотезани Шайтон чуқурида казиш ишлари оркали текшириш мумкин, чунки чўкиб кетганларнинг қолдиқлари мумиёланиб сакланган бўлиши керак.

Хўш, унда каламушлар бу тарихга қаердан қўшилди? Маълум бўлишича, улар ривоятга факат кейинги асрларда «ёпишган». Ўша пайтга келиб бой Гамельн кашшок қўшни шаҳарларда ҳасад уйғота бошлаган. Ана шу пайтда гамельн кенгашининг очкўзлиги ва маккорлигини шарманда қилиш мақсадида ривоятнинг эски вариантыга шаҳарни каламушлар босқинидан қутқарган найчи ва миннатдор бўлмаган шаҳар аҳолиси ваъда қилинган ҳақни тўлашдан бош тортгани, шунинг учун қаттиқ жазолангани ҳақидаги ҳикоя қўшилган. Гўёки, бу очкўз гамельнликлар пул учун ўз болаларини ҳам аяшмайди. Қишлоқдан қишлоққа, шаҳардан шаҳарга сайр қилган сеҳргар-қрисолов ҳақидаги халқ қўшиғи шундай деб қақирган:

Бу воқеани ҳамма эслаб қолсин,
Болаларни заҳардан асраш учун.
Инсон очкўзлиги — мана шу заҳар,
Гамельн болаларини ҳалок қилган...

Гамельндаги каламушушчи

Муаллиф:

20.01.2026 22:04 - Янгиланди 20.01.2026 22:14

Гамельндаги каламушушчи

Муаллиф:
20.01.2026 22:04 - Янгиланди 20.01.2026 22:14

Абдулқасим, тарбиячилчи)